

Title	新ハルハ蒙古語に於ける語尾母音a, eの脱落現象について
Author(s)	荒井, 伸一
Citation	大阪外国語大学学報. 8 p.51-p.58
Issue Date	1960-04-01
oaire:version	VoR
URL	https://hdl.handle.net/11094/80168
rights	
Note	

Osaka University Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

Osaka University

新ハルハ蒙古語に於ける語尾母音 a, e の脱落 現象について

荒 井 伸 一

On the phenomenon of omission of the vowel a and e in new Kalka Mongolian

At the present time Kalka written Mongolian is written with new Mongolian letters, which are made of Russian letters and special letters θ and Y made for Mongolian. It is said that the new letters phoneticize spoken Mongolian. So the words used in written Mongolian are also spelled and pronounced in spoken Mongolian.

This epoch-making change of letters much shortened the distance between written Mongolian and spoken Mongolian. It is unavoidable that both of them will divide into two again in process of the change in the future, but at least the new letters have great significance, for they made an epoch on the histories of Khalka written Mongolian and spoken Mongolian.

The introduction of new Mongolian letter grammar, the comparison with old Mongolian letter grammar, and the study on the construction of vocal sounds of new Mongolian letters have been done by Prof. Abematsu in my university.

In Mongolian, except a part of words, the words of written Mongolian change into spoken Mongolian under a fixed law.

I compared written Mongolian (old Mongolian) with Khalka spoken Mongolian (new written Mongolian) which is evidently shown by using the new letters, and found omission of the terminal vowel. So I am going to research into a law between the omitted vowel, especially vowel a and e, and the consonant in front of it.

As I limited my study only on omission of the terminal vowel a and e, I didn't tell about vowels except a and e. And I also didn't take a verb as an object, because it conjugates its terminal directly.

I think omission of the terminal vowel is the most interesting problem in the change of Khalka Mongolian vocal sounds, though the phenomenon of vowel harmonizing and the movement and omission of vowels in the words are also very important.

1) n に続く a, e について

n に続く a, e は güne (gün) > гүн を除いて総て残る。但し 1) 語尾 na, ne の前の母音が第一音節にある時 2) それが二重母音又は長母音なる時 3) 子音 g(h) を挟んで他の母音に接する時 4) 子音 g に続く場合の外 na, ne の前の母音は通常脱落する (例外として sarana > сараана がある)。

dorona > дорно dotona > дотно γatana > гадна хана > хана хойна > хойно hedegene > хэдгэнэ üne > үнэ ürüne > ернө müne > мөнө hügüne > хөгнө muna > муна mana (manaγaa) > манаа бүdüne > бүднэ barana > багана esine > эчнээ ene > энэ emüne өмнө uxana > ухна sine > шинэ tebene > тэвнэ түlүgene > төлөөнө (ө) hürene > хүрнэ hereljegene > хэрэлзгэнэ hegürjigene > хүүрэгэнэ čihene > цээнэ čaana > цаана čana > нана taγana > таана balčirγana > балчиргана

2) x(h) に続く a, e について

x(h) に続く語尾 a, e は原則として消滅する。但し旧文字に於いて語尾に n を付し得る語をそのまゝ新文字で書く場合は a, e が残って ~хан (~хэн) となる。又 utxa は утга となり x が r に変わり a を残す。

anγxa > анх böhe > бөх jaxa > зах juuxa > зуух behe > бөх yehe > их mixa(n) > мах(ан) mönghe > мөнх nūhe > нүх nilxa > нилх erühe > өрх sühe > сүх teühe > түүх talxa(n) > талх(ан) sirxa(n) > шарх(ан) enghe > энх erhe > эрх ehe > эх mangxa(n) > манхан xungxa > хонх xumxa(n) > хумх(ан) γoxa > гох aloxa > алх nūhe > нүх louxa > луух čimhe > чимх cibxa > чавх taxa > тах tehe > тэх

3) r(g) に続く a, e について

イ) ~rγa に終る場合 a はそのまゝか或は長母音となって残る。

ajirγa > азрага arγa > арга jaxirγa(n) > захиргаа(н) jurγa(n) > зургаа torγa(n) > торго(н) urγa > урга

ロ) ~rge に終る場合 e は g の前に移動し ~pэг となる。

jerge > зэрэг terge(n) > тэрэг egürge > үүрэг seksürge > сэгсүүрэг hümürge > гөм-рөг hügerge > хүүрэг түsürge > түсрэг teirge > тийрэг šürge > шөрөг ünjirge > үнжрэг irge > ирэг nümürge > нөмрөг

ハ) ~lγa に終る場合 a はそのまゝ残る。但し l, r の間に母音の挿入される場合がある。

abilʁa>аблгa barilʁa>барилгa bodolʁa>бодологo bosolʁa>бослогo dabtalʁa(n)
 >давтлага dobtolʁa>довтолгo jorilʁa>зорилгo sanaʁačilʁa>санаачилгa surulʁa
 >сурлага tarilʁa>тарилгa uduridulʁa>удирдлага ungjilʁa>унжилгa urilʁa>
 урилгa xalʁa>хаалгa xariʁuçalʁa>харцуцлага sirardalʁa>шаардлага idxalʁa
 >ятгалгa dadulʁa>дадлага

ニ) ~lge に終る場合 e は g の前に移動し ~лэг となる。

demjilge>дэмжлэг jegelilge>зээллэг бүtegelge>бүтээлэг sitölge>шүтлэг түsilge
 >түшлэг түlge>төлөг medegülge>мэдүүлэг jitgülge>зүтгэлэг (зүтгэлгэ) jülge
 >зүлэг gishilge>гиншгэлэг hülge>хүлэг eremeljelge>эрмэлзлэг üjelge>үзлэг
 ügüelge>үгүүлэг ürelge>үрлэг (үрэлгэ) ürbelge>өрвүлөг (өрөвлөг) neilge
 >нийллэг (нийлэлгэ) nehelge>нэхлэг cölelge>цөллөг (цөлөлгө) remeljelge>
 эрмэлзлэг nislge>нислэг

ürčilge>үрчийлгээ, sinjilge(n)>шинжилгээ (н) の二語は 例外として 挙げられる。sinjil-
 ge(n) の動詞根は sinjil であり諸例の如く作成名詞の接尾語 -lge を直接接尾したものでな
 く動詞根に ge だけを附して ~лгээ としたものと考えられる。又旧文字にて語尾に n をつ
 け sinjilgen となし得る事からも新文字語尾は ~лгээ 或は ~лгээн となるであろう。үр-
 чийлгээ は үрчлээ, үрчийг と書かれる。何れにせよ語尾は長母音化しているが ~лэг 型を
 とってはいない。

ホ) ~ra の前に母音を有する時、語尾の a は残る。但しこの場合 最後より二音節目の母音
 は脱落するか後に続く ra と共に長母音となる。

xobsorara(n)>ховсорго xutara>хутга ranjora>ранзга бура>буга taiʁa>тайга
 darora>дарга tarbara>тарвага худaldoʁa>худалдаа ʁačora>рацаа baildoʁan
 >байлдаан borol>боол bodoʁa>бодоо boljora>болзоо бороʁa(n)>бороо(н)
 soyora>соёо toʁa>тоо

ヘ) ~ge の前に母音を有する時 e は長母音となりそのまゝ残る場合と脱落する場合とに分れ
 る。これには一貫せる法則は見られぬが ~ge の前の音節が si, či, ji の場合や ~ge の前の
 音節に子音 l を有する時等は主として後者に、それ以外の場合及び語の母音が e 音によって
 支配されるものはに前者が多い。又旧文字にて語尾に n を附し得る語は一、二の例を除き総て
 前者に入る。

a) 残るもの

idege(n)>идээ(н) medege(n)>мэдээ(н) öglege(n)>өглөө(н) örtege(n)>өртөө(н)
 tölöblege(n)>төлөвлөгөө(н) түlege(n)>түлээ(н) höbege(n)>хөбөө(н) čilege>чи-
 лээ činege>чинээ hūbege>хөвөө(н) böge>вөө nögöge>нөгөө nölöge>нөлөө(н)
 tölöge(n)>төлөө(н) hödöge(n)>хөдөөн hiröge>хөрөө erüge>өрөө түsüge>төсөө
 cilüge>чөлөө jütgüge>зүтгээ гүрüge>гүрээ süljige>сүлжээ мүcige>мөчөө helel-
 čege>хэлэлцээ гүjege>гүзээ

b) 脱落するもの

hösigne>хөшиг eksigne>эгшиг ečigne>эцэг jüsigne (jücüne)>жүжинг (зүжинг)
 нүmjigne>нүмжинг eljigne(n)>элжинг gejege>гээг гүlüge>гөлөг hüligne>хүлэг
 ügülelge>үгүүлэг(ээ) üge>үг nigne(n)>нэг(эн) bumbüge>бөмбөг jiröge>зүрх
 түsüge>төс

tüsüge>төс の如き脱落現象はこの一例を数えるのみである。

ト) ~a, rge の前に l, r 以外の子音を有する場合

大部分が ng であり s, m に ge の続くものが若干存在する。~ngna, ~ngge に於ける語
 尾 a, e はそのまゝ残るが ~sge, ~mge にあっては e は g の前に移動する。

emge>эмэг heresge>хэрсэг hösigne>хөсөг
 hümüsge>хөмсөг ayongra>аянга üngge>өнгө höröngge>хөрөнгө harangra>ха-
 ранга rarangra>гаранга düngge>дөнгө түngge>түнгэ mengge>мэнгэ čingra>чанга
 arangra>аранга uyangra>уянга baingra>байнга orongra>оронго solongra>
 солонго

4) b に続く a, e について

b に続く語尾 a, e は脱落するものと残るものとに別れる。b の前に子音 l, m を有する時は
 それに続く a, e は通常存置され、男性語の語尾の殆んどが ~baa と長母音化する。それ以
 外に語尾母音の残る例は極めて少く daba>дабаа jiba>жаабаа aliba>алибаа 等があげ
 られるに過ぎない。語尾母音の脱落する語に関し、もし b の前が子音であれば語尾母音は b
 の前に移動する。

bumba>бумба čembe>цэмбэ limbe>лимбө jamba>замбаа aliba>алибаа daba
 >дабаа shalba>шалбаа juba (jubara)>зубаа ziba>жаабаа delbe>дэлбэ čuba

>цүва дүрбе(n)>дөрөв (дөрвөн) ʁurba(n)>гурав хуба>хув herbe>хэрэв jebe>
зэв jibe>зэв saba>сав sübe>сүв tolba>толов (толбо) čaba>цав čorba>цоров

5) s に続く a, e ついて

s に続く語尾母音 a, e は脱落する。(以下の諸例に見られる如く, 通常 ng に続く sa, se は ~HC となるが tengse のみは тэнгэс となり e は s の前に移動する)

dangsa>данс debse>дэвс tusa>тус labsa>лавс manasa>манаас mese>мэс
čaisa>цайс čisa>чис jingse>жинс jüse>зүс бүгse>бөгс бүse>бүс jisa>жас
ese>эс нүse>нүс dansa>данс basa>бас samsa>самс sengse>сэнс hisa>хяс
hirsа>хярс

6) sh に続く a, e について

~sha (she) に終る語は極めて少数である。新文字辞典中に見出せぬ語があり決定的な事は述べられないが sh の次の a, e は s に続く場合同様脱落するものと思われる。但し 外来語等で sha にアクセントを有するものがあれば別であろう。

tuksha>тогш taisha>тайш nabsha>навш

7) t に続く a, e ついて

t に続く a, e は総て脱落する。

ata>ат ayulta>аюулт balta>балт боролта>боолт cirta>чарт cucalta>цуцалт
daralta>даалт debsilte>дэвшилт дөte>дөт ecelte>эцэлт erилte>эрэлт ʁarolta>
җаралт genette>гэнэт хабčilda>хавчилт хотa>хот hūkjlte>хөгжилт hūselte>
хүсэлт ilalta>ялалт imakta>ямалт janolta>заналт jorilta>зорилт lita>лит
labta>лавт nebte>нэвт neilelte>нийлэлт оʝоʝata>оʝоот uʝuta>уут uxuralta>
ухралт okjaralta>үгзралт ololta>ололт salulta>салалт selte>сэлт tasoralta>
тасралт tulata>түлд ünelelte>үнэлэлт üsülte>өсөлт

8) d に続く a, e について

d に続く語尾母音 a, e は一部の副詞(男性語)を除き 何れも脱落する。残存するものは da 部にアクセントを有する事によるものではなかろうか。新文字に於ても ~даа と長母音となっている。露語からの харандаа (крандаш) も語尾母音を残す。

ada>ад alda>алд boda>бод борда>богд бүgüde>бүгд čingda>чанд dalda>
далд degegside>дээшид dumda>дунд egüde>үүд egüride>үүрд ende>энд

xada>хад хамтода>хамтад himda>хямд hejiyede>хэзээд illetde>илтэд ioda
>иод jida>жад joriɣuda>зориуд nada>над uda>уд anggida>ангидаа(н)
(ангид) danda>дандаа jarimda>заримдаа

9) l に続く a, e について

l に続く a, e は総て脱落する。但し旧文字にて語尾に n を附し得る語は新文字に於ても ~лан,
~лэн となし得る。

jula>зүл ile>ил sula>сүл tala>тал tula>тул ula>үл(a) aɣula>уул üile>үйл
egüle(n)>үүл(эн) xorola>хоол čixula>чухал shala>шал esehüle>эсхүл xola
>хол čola>цол hürtele>хүртэл basala>басл
dala(n)>дал(ан) demeile>дэмийл durbegüle>дөрвүүл ele>эл hele>хэл хано-
tala>ханатал xotala>хотол yala>ял

10) m に続く a, e について

m に続く a, e は通常脱落する。但し m の前が子音の場合 a, e はそのまゝ残るか或は m
の前に移動する。

alima>алим ama>ам eme>эм egeme>эгэм
ügüreme (üreme)>үүрэм xolima>холим boɣoma>боом sime>шим
sirama>ширэм tasama>тасам čüme>цөм
jima>жим juloma>зүлам hilime>хилэм
gülme>гөлөм čahirma>цахирма cirma(cirama)>чармаа орма>урам jaɣirma>зуурам
jarma>зарам(зарма) alma>алам degerme>дээрэм tegereme>тээрэм darama>дарам

11) c に続く a, e について

c に続く語尾 a, e は特別な外来語を除いて総て脱落する。

ɣakča>гарц ɣanča>ганц niɣuča>нууц onɣroča>онгоц onča>онц saɣuča>сууц
tülheče>түлхэц urɣuča>ургац хагаča>харц хурča>хурц čamča>цамц egče>
эгц уабуča>увц аča>ац аɣuča>ууц баča>байц баɣča>багц bokča>богц borča>
борц čokča>цогц екče>эгц hilinča>хилинц лаča>лац müče>мөч
~ca, ~ce はすべて ~ц となるが müce は ~ч に終る。

12) j に続く語尾 a, e について

j に続く語尾 a, e は総て脱落する。但し例外として外来語 baja>база(露語より)等があ

る。

baija>байз rarja>rapз olja>олз taraja>тааз taija>тайз čaija>цайз bangja
>банз bija>биз čaraja>цааз daija>данз xaraja>харз hürja>хүрз jiraja>
зааз silja>шалз

13) y に続く語尾 a, e について

y に続く語尾 a, e は総て残るが次の如き四型式をとる。

1. ya, ye がその前の母音と共に長母音となる。男性語にあっては ya が si, či, ji 等に接続した場合に限られる。(例外として хараах, хамаа, хороо)
2. ~иа の二重母音となる。男性語に限られ ya の前に i を有するも si, ci, ji を除く。
3. 語尾が ~иа となる。アクセントを語の後部に有し ya, ye が強く発音されるものである。
4. 語尾が~я, ~е となる。アクセントが前部にあり ya, ye の音が弱く発音されるものである。短音節よりなる語にみられる。(3, 4 に属さない女性語は総て 1 に含まれる)

ačiya>ачаа хамjiya>хамжаа xasiya>хашаа xorsiya>хоршоо
jisiye>жиншээ tasiya>ташаа хамjiya>хамжаа tusiya>тушаа yangsiya>яншаа
tobčiya>товчоо čalčiya>чалчаа хонjiya>хонжоо бүriye>бүрээ egeljiye>ээлжээ
hejiye>хээээ helhiye>хэлхээ hemjiye>хэмжээ heriye>хэрээ hūriye>хүрээ eli-
ye>элээ seriye>сэрээ түliye>түлээ
üniye>үнээ(н) üriye>үрээ üsiye>өшөө tobhiya>товхио aliya>алиа dohiya>
дохиио хуniya>хүниа уariya>яриа тоmiya>томиио tariya>тариа таhiya>тахиа
uriya>уриа јаhiya>захиа буliya>буриа боhiya>бохио mariya>мариа
daroriya>дууриа јanggiya>зангиа јoliya>золио аbiya>авиа наhiya>нахиа
ruliya>гулио аmiya>амиа хaliya>халиа хоhiya>хохио
rabiya>гавьяа хауа>хаяа somaya>сумтяа ауа>ая гчуа>гүй пауа>ная(н)
saya>сая eye>эе üye>үе süye>сүе бeye>бие

14) r に続く a, e について

r に続く語尾母音 a, e は gere>гэрээ の場合を除きすべて脱落する。

baira>байр буrura>буур degere>дээр dere>дэр doora>доор
dura>дур dotora>дотор хaira>хайр хара>хар hira>хяр хоora>хор хура>

xyp hegere>хээр idegere>идээр нара(n)>нар(ан) nere>нэр nura>нур oira
>ойр umara>умар sara>сар sira>шар tere>тэр sitara>шатар übere>өөр
ere>эр ünegere>үнээр üre>үр yara>яр yere>ер

15) 母音に続く a, e について

母音に続く語尾母音 a, e は esrue を除き総て ~ua(oa) に終る。外来語に多く又その数も極めて少い。irua>ёр を例外とし xoua>хуа, roua>руа, lingxua>линхуа 等は ~ua>~ya となって語尾 a は残る。

činoa>чоно は語尾 a が脱落している。i 母音, a 母音共に o 母音に同化したものと言えよう。

16) 子音と結合して一音節語を形成する語尾 a, e について

そのまゝ残る事は云う迄もないが間投詞は長母音となる。その他母音に挟まれた r 音が脱落して長母音化するものもある。

xa>xaa ba>ба sa>caa ta>та la>лаа ma>маа ja>жаа(за) ba>баа sha>шаа
лаа, sha は共に中国語で蠟, 紗の音を表わしたものである。

(m, sh に続く語尾母音 a, e を有する語で新文字辞典に収められていない語が若干あり, 調査の徹底を期し得なかった点を附記しておく)。

参 考 資 料

精 松 源 一 著

新 蒙 日 辞 典

石 田 喜 与 司 } 著

蒙 露 日 大 辞 典

萩 尾 長 一 郎 著

蒙 日 辞 典

小 沢 重 男 著

蒙 古 語 語 彙 集

j. E. Kowalewski монгольско-русско-французский словарь.